

إستراتيجيات الحجاج في خطاب السياسي لإسحاق رابين

غزوان مجيد رشيد

المستخلص

يسلط البحث الضوء على إستراتيجيات الحجاج في الخطاب السياسي لإسحاق رابين عن طريق تحليل الخطاب السياسي الذي ألقاه في جلسة الكنيست في ١٢.٦.١٩٨٤ بمناسبة مرور عامين على حرب لبنان.

يعرض البحث منظور تحليلي لغوي لأهم الاستراتيجيات المستخدمة في بناء الخطاب السياسي الإسرائيلي قائم على المزج بين الدراسات النقدية للخطاب السياسي ونظريات الحجاج اللغوية، لذا فقد تم تناول البنية الحجاجية للخطاب وألية تشكيل الحجج وتقديم تبريرات ونتائج منطقية لها.

بالإضافة الى هذه التوجه، تستعرض الدراسة الأبعاد الأيديولوجية التي تقف وراء استخدام إستراتيجيات حجاجيه متنوعة في خطاب إسحاق رابين والتي تعكس وجهة نظر اليسار الإسرائيلي السلبية إلى مجمل العملية السياسية في إسرائيل وإلى سوء دارة الحرب من قبل حزب الليكود. كما وتعكس صور الصراع المحتدم على السلطة بين أحزاب اليسار وأحزاب اليمين الإسرائيلي.

خلص البحث إلى أن الخطاب السياسي هو خطاب حجاجي في جوهره، يطمح إلى اقناع الجماهير وحملهم على الإذعان الى آراء وتصورات المتحدث، فالحجاج السياسي هو ألية تتحول فيها سلطة الكلمة الى فعل سياسي في الواقع. كما تكشف النتائج إلى أن الأساليب اللغوية النحوية والبلاغية هي جزء لا يتجزأ من البنية الحجاجية للخطاب السياسي.

الكلمات المفتاح: الحجاج، الخطاب السياسي، الاساليب النحوية والبلاغية، إسحاق رابين، اليسار الاسرائيلي، الليكود

אסטרטגיות הארגומנטציה בשיח הפוליטי של יצחק רבין
ד"ר ר'זוואן מגיד רשיד
מחלקת השפה העברית/פקולטת השפות/אוניברסיטת בגדאד

הקדמה

למשך תקופות ארוכות בהיסטוריה האנושית היה ועודנו השיח הפוליטי שדה מחקר פורה אשר מעורר את התעניינותם של הפילוסופים, החוקרים והוגי הדעות. הכרת כוונותיו של הדובר והאופן שבה הוא מעביר את מסריו מסייעת להבין ולדעת את המטרות האידאולוגיות הטמונות בהם. לא זה בלבד אלא הבנה זו מוליכה להבין את המאבק הפנימי השורר תוך שדה הפוליטיקה ואת התהליכים הפנימיים המתרחשים בתוך תחום מופשט כזה. מכאן עולה הצורך לשים נורמות קבועות לדרך שבה יכול הפוליטיקאי לשכנע ולשלוט על קהל שומעיו/קוראיו, משעה זו נקודת אור נזרקה לקראת חקר הארגומנטציה, החקר שיסודותיו שאובים מתורת ההיגיון והקוגניציה. בד בבד התגבש חקר בלשני בפני עצמו שמאסף בין הארגומנטציה וחקר השיח הפוליטי משום שניהם שואפים למטרה אחת הרי היא ההשפעה השכנוע. שילוב זה משמיע הדים חזקים למחקרים, שנעשו באירופה, העוסקים בשאלת האסטרטגיות הארגומנטטיביות המשמשות בשיח הפוליטי ומידת השפעתן על הנמענים ומדת הצלחתו של המוען לעסוק באסטרטגיות האלו. השיח הפוליטי הישראלי שגם הוא אינטגרל ממערכת השיח הפוליטי בעולם ניצל אסטרטגיות אלו ופוליטיקאים ישראלים רבים עמדה הארגומנטציה לשרת להם בזירה הפוליטית. אחד הפוליטיקאים הישראלים האלה היה יצחק רבין שבמחקר הזה נגרוס אחד נאומיו הפוליטיים החשובים אשר נאם בכנסת. מילים מפתח: ארגומנטציה, שיח פוליטי, סוגיות תחביריות, סוגיות רטוריות, יצחק רבין, השמאל, הליכוד

חשיבות המחקר

המחקר הזה תורם לקבוע גישה לשונית חדשנית לחקר הארגומנטציה בשיח הפוליטי הישראלי. תורם להבין ולדעת את המאפיינים התפקודיים והאידאולוגיים של הלשון הפוליטית בכלל ושל יצחק רבין בפרט. בנוסף הוא מאפשר לעצב קווי מתאר לעוצמת השיח הפוליטי הישראלי תוך החברה הישראלית.

השערות המחקר

1. השיח פוליטי מבוסס על אסטרטגיות ארגומנטטיביות מסוימות.
2. המבנה הארגומנטטיבי של השיח הפוליטי כולל סוגים שונים של טענות והצדקות.
3. הסוגיות התחביריות והרטוריות הן חלק בלתי נפרד מן המבנה הארגומנטטיבי של השיח הפוליטי.
4. ניתוח המבנה הארגומנטטיבי של השיח הפוליטי חושף את הפונקציות העיקריות של השיח הזה ואת כוונות הדובר.

מטרות המחקר

1. המחקר מתכוון לנתח את האסטרטגיות הארגומנטטיביות המשמשות בשיח הפוליטי של יצחק רבין על מנת לעמוד על הפונקציות הפרגמטיות של הדובר ועל גודל השפעתן על הציבור הנמען.
2. להראות את הסוגים השונים של הטענות ודרכי הצדקתן.
3. להבליט את היכולת של האסטרטגיות הללו לצייר מפה למאבק הפוליטי המתרחש בין מפלגת השלטון לבין הקואליציה הישראלית.

החלק התאורטי: הארגומנטציה - פרספקטיבה תיאורטית

ישנן הגדרות שונות לארגומנטציה, אבל כולן מציינות פעילות של טיעון, כלומר פעילות שבה מעלים טיעונים ומעריכים אותן (arguments). המילה "טיעון" בעברית מציינת

גם תואר הפעולה וגם את התהליך שלה [גלסנר, אמנון ואחרים, 2009, 76]. יש משהם רואים בארגומנטציה כ"חלק של דיון ביקורתי שהמשתתפים בו מנסים לפתור חילוקי דעות אודות עניין מה" [Andone, Corina, 2013, 6]. הארגומנטציה נחשבת כמושג מרכזי של לימודי הלוגיקה (תורת ההיגיון) אשר רואה כי "כל קבוצת טענות שאנחנו טוענים כי האחת מהן היא נובעת מן האחרת, שנחשבות כמספקות עדות לאמתותה של טענה זו" [גלסנר, אמנון ואחרים, 2009, 76]. וואן אמירין ופרנססקה הינקימנס מגדירים את "הארגומנטציה": "פעילות מילולית, חברתית ורציונלית שמטרתה לשכנע מבקר מפוכח בנכונותה של דעה מסוימת על ידי הצגת מערך של טענות המצדיקות את נקודת המבט" [van Emeren & Snoeck, 2017, 1].

הבלשן הצרפתי Pierre Oléron הציע –ברוח ההגדרה שלמעלה- שלושה מאפיינים עיקריים של הארגומנטציה [السرتي، زكرياء، 2014: 21]:
 א. הארגומנטציה נזקקת למספר רב של אנשים כתנאי לקיומה: היוצרים (המוענים), הנמענים והקהל המעיד עליה, לכן היא תופעה חברתית.
 ב. הארגומנטציה אינה תופעה הגותית, אלא היא תהליך שבאמצעותו שואף הפרט להפעיל את השפעתו על הזולת.
 ג. הארגומנטציה נזקקת להצדקות ולטיעונים התומכים בנקודת המבט המוצעת, לכן היא תהליך שמתהווה מגורמים מנטליים ומתקשר בנימוקים ובהיגיון.
 על הרמה הלשונית, מיישל מאייר Michelle Mayer בספרו "ההיגיון, השפה והארגומנטציה" מציע הגדרה קצרה יחסית - שהיא לדעתנו כללית - שלפיה "הארגומנטציה היא חקר הקשר בין המשמעות הגלויה למשמעות הסמויה" [Meyer, Michel, 1982, 136].

לשפוך אור על ההגדרה המקורצת שהביא מאייר נציג את הדוגמה שלהלן: משפט ראשון (1): דני הוא בלשן.

משפט שני (2): כל הבלשנים הם מדענים.

הדבור מניח שני ארגומנטים מ' (1) ומ' (2) שכל אחד משני המשפטים מהווה ארגומנט "טיעון" בפני עצמו בעל משמעות גלויה, בעוד המשמעות הסמויה שלא נאמרת בשיח שלעיל היא "דני הוא מדען". וזאת היא נחשבת המסקנה של שני הטיעונים שלעיל.

לפיכך, הארגומנטציה היא פעולת קידום ארגומנטים והוכחות המובילים למסקנה מסוימת, והיא מתגבשת בפעולת ביצוע סדרות דדוקטיביות תוך השיח, כלומר ביצוע פרוגרסיות של מבעים, שאחדים מהם נראים כארגומנטים "טיעונים" ואחדים מהם נראים כמסקנות המופקות מן הארגומנטים האלה [العزاوي، أبو بكر، 2006, 16].

לחקר הארגומנטציה בשיח האנושי הוכו שורשים עמוקים בהיסטוריה האנושית, מימי אריסטו עד ימינו הופיעו תיאוריות ואסכולות רבות ששואפות לשים מגבלות מיוחדות וניכרות לתורה זו. בדיון התאורטי של המחקר הזה נסקור את התיאוריות האלו ואת מייסדיהן באופן דיאכרוני.

הארגומנטציה - רקע היסטורי

הארגומנטציה העוסקת בטיעונים נוסדה כענף של הרטוריקה, תורת הנאום, סופיסטים כפארמנידס ופילוסופים כסוקרטס, אפלטון ואריסטו השתמשו בה ככלי אפיסטמולוגי כדי ללמוד וללמד אחרים על העולם ועל טבעו. סוקרטס ואפלטון העדיפו ללמוד על העולם דרך בניית והערכה של טיעונים דדוקטיביים, כלומר, בעזרת הלוגיקה הדדוקטיבית שמשמשת בסדרת היקשים (syllogism) שנבנים מהכלל (החוק) אל המסקנה. הם סברו שהחושבים מתעתעים, לכן למידה או ידיעה (knowing) באמצעותם עלולה לסלף את האמת. אריסטו לעומתם ביקש ללמוד ולדעת על העולם דרך הפעלת החושים בטבע כדי לגלות את

החוקיות שבו, ואכן הוא אחד מאבות ההסקה האינדוקטיבית לחיפוש, לזיהוי, ולגילוי החוקיות דרך התבוננות בפרטים [גלסנר, אמנון ואחרים, 2009, 77].

לפיכך, אריסטו נחשב אחד הפילוסופים הראשונים שהביט אל הרטוריקה מתוך נקודת מבט ארגומנטטיבית. לכן הרטוריקה אצל אריסטו היא בגדר "שיח ארגומנטטיבי" המבוסס על שתי הפונקציות "ההשפעה והשכנוע" אשר פונה אל הקהל במטרה לשלוט עליו ולשכנע אותו בצורה חיובית או שלילית [حمداوي، جميل، بلا، 2011, 22].

שלב אחר שהוא מן השלבים המתקדמים בחקר תיאוריות של הארגומנטציה הוא שלב של פרלמן "Perelman" כשהשתתף עם הבלשנית הבלגית תתיקה Tyteca בפרסום חיבורם הידוע בשם "תקציר בחקר הארגומנטציה 1958", השנים טענו כי הארגומנטציה היא חקר מנגנוני השיח, שמאפשרים לשלוט על השכל והכניעה כלפי הרעיונות והדעות המוצגים, או להעלאת מידת הכניעה של הזולת [صولة، عبد الله، 2011, 13].

נקודת המפנה בהיסטוריה של חקר הארגומנטציה החלה עם פיתוח תיאוריה לשונית על ידי דוקרוט ואנסקומבר Ducrot and Anscomber, השנים ראו כי "הארגומנטציה נוכחת בתוך המערכת הלשונית עצמה, היא נוכחת בתוך רוב האספקטים הלשוניים של מבנה המבעים שלנו" [Bermejo-Lugue, Lilian, 2011, 2]. הם פיתחו תוכנית לשונית, שמאמצת גישה פרגמטית הנקבעת על ידי נימוק פעילות הנתינה והשאילה ככלי להסביר אחדים מן המאפיינים העיקריים של התקשורת הלשונית. לדידם, "ככל שחושבים על השפה האנושית ככלי מפותח לממש את המטרות התקשורתיות, אז יש להתמקד בארגומנטציה כפרדיגמה" [Bermejo-Lugue, Lilian, 2011, 2].

מכאן התאוריה הלשונית של הארגומנטציה מניחה שהפונקציה העיקרית של הלשון היא הפונקציה הארגומנטטיבית לאו דווקא התקשורתית, משמעותו של דבר, הפונקציה התקשורתית של הלשון היא פונקציה משנית.

הארגומנטציה והשיח הפוליטי

חוליית הקשר שמאספת בין הארגומנטציה לשיח הפוליטי מבוססת בראש ובראשונה על השכל האנושי, שהוא המיילד לשפה ולדיבור. על אותה רמה, השכל האנושי הוא גם אשר מיילד את הפוליטיקה ומושגיה. רעיון כזה מוצאים אצל ס. ראמאצ'אנדראן Rmachandran: "חייב להזכיר כי מושגים כגון "פוליטיקה", "קולוניאליזם", "אימפריאליזם" ו"מלחמה" גם מקורן הוא השכל האנושי" [Chilton, Paul, 2004, x].

נכון ששליטת הדיבור הפוליטי אינה כל מה אשר הורה המושג "פוליטיקה", אבל אי אפשר למצוא פעולה פוליטית ללא דיבור. הדיבור פועל בתוך תחום הדיונים במטרה להגביל את המגמות ואת אמצעי הפעולה הפוליטית. באמצעות הדיבור חוקקים את החוקים וההחלטות למיניהם, ובאמצעות הדיבור יכולה המערכת הפוליטית לשכנע את האזרחים בתכנית פוליטית כלשהי או לשכנע אותם בהחלטות שהיא נוקטת ולפי האינטרסים שלה [السرتي، زكرياء، 2014, 173].

יש מי שהם מגדירים את "הפוליטיקה" כ"מאבק על העוצמה" בין אלה השואפים לחזק ולשמור את עוצמתם לבין אלה המתנגדים לעוצמה זו. בנוסף יש משהם מדגישים כי "הפעולה הפוליטית רובה ככולה היא פעולה לשונית" [Chilton, Paul, 2004, 3,31].

מכאן עולה ההנחה כי השיח הפוליטי הוא שיח ארגומנטטיבי במהותו, והוא זירה רחבה של טיעונים אשר הפוליטיקאים מנסחים במטרה להביס את היריבים הפוליטיים ולשכנע את הקהל הנמען במגוון הרעיונות והסוגיות המוצגים. ולא זה בלבד, אלא "הארגומנטציה" היא, לדעתנו, יסוד קיומו של השיח הפוליטי המוצלח והמשפיע.

סביבת השיח הפוליטי המנותח

המחקר עוסק באסטרטגיות הארגומנטציה המשמשות בשיח הפוליטי של ח"כ יצחק

רבין* שנאם מעל במת הכנסת בתאריך 12.6.1984 לרגל מלוא שנתיים למלחמת לבנון. בנאום הזה מתח רבין, איש השמאל הישראלי, ביקורת חריפה על מדיניות הממשלה הישראלית שהייתה בהנהגת איש הימין מנחם בגין אודות מלחמת לבנון ותוצאותיה והשלכותיה. הקהל הנמען, חברי הכנסת הישראלי ושרי הממשלה, שהם מייצגים את העם הישראלי במלאו.

המאבק השורר בתוך השיח הפוליטי הוא מאבק בין שתי הכוחות הפוליטיות "השמאל והימין". המוען (רבין) מנסח שלשלת טיעונים "ארגומנטים" שמטרתם הפרת אמון הציבור הישראלי בממשלתו, אשר מרמה את העם כשקראה למלחמה זו "מבצע" בן כמה ימים, אך הוא נמשך לשנים.

החלק הפרקטי: האסטרטגיות הארגומנטטיביות בשיח הפוליטי של יצחק רבין
האסטרטגיות הארגומנטטיביות המופיעות בשיח הפוליטי הזה נחקרו אותן על רמות שונות בחלק הפרקטי של המחקר.

1. המבנה הארגומנטטיבי "הטעוני" של השיח הפוליטי המנותח

א. הפתיחה: בשיח שבידינו רבין לא בילה זמן רב להציג את הנושא הנדון, הוא פנה פנייה ישירה אל יושב ראש הכנסת, לאחר מכן לכנסת במלואה:

"אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה"

פתיחה קצרה ומהירה כזו משקפת את שאיפתו של המוען להכניס את הקהל הנמען אל אוירת השיח זה מצד, ומצד אחר משקפת את רצונו שהקהל הנמען יחוש בחומרת הנושא הנדון, כלומר, הקהל הנמען מחוץ לאולם הכנסת "עם ישראל" יחוש בחומרת המצב הפוליטי הנוכחי. לפיכך, רבין לא פנה אל "עם ישראל" בישרות וכרגיל במטרה להפריד בין העם לבין חברי הכנסת והממשלה, משום שאלה הם האחראיים האמתיים על החלטת המלחמה והעם הוא "הקורבן המרומה" שמשלם את מחירה.

ב. הטענות הגלויות Explicit argument: הן הטענות המופיעות באופן ישיר, מפורש וברור והן מקדימות את ההצדקה והנימוק. בשיח הפוליטי של יצחק רבין יש סוגים מגוונים של "טענות גלויות" הן באות בראש השיח והן בסופו, מהם:

1. טענה גלויה מנוסת כמפורש: הטענה הזו נכתבת כמשפט חיווי המביע את כוונת המוען בצורה מפורשת, כלומר לפני ההצדקה [אלון, עמנואל ואחרים, 2006, 17]. לדוגמה:

(1) לפני ימים אחדים ציינה מדינת ישראל מלאות שנתיים

למלחמת לבנון, והיא עשתה זאת בקול דממה דקה.

(2) הממשלה מנסה להשכיח מלחמה זו, שנועדה להימשך 48

שעות ועדיין אין לה סוף;

(3) מלחמה שמטרתה הייתה להבטיח את שלום הגליל ועדיין אין יודעים לעשות זאת.

שלשלת הטענות הגלויות שהציג יצחק רבין מביעות במפורש את עמדתו של השמאל הישראלי כלפי ניהול הממשלה הישראלית הימנית למלחמת לבנון. שלוש הטענות בנויות כמשפטי חיווי, החלק הראשון של כל אחד מהם משקף נקודת המבט של הממשלה כשבחליטה לצאת למלחמה, בעוד החלק השני משקף את נקודת המבט של המוען. לא זה בלבד אלא השימוש בתיאור הפועל "עדיין" ישים דגש על הממד הכרונולוגי ומעניק חוזק לטענותיו של רבין שהממשלה איבדה זמן רב במלחמה הזו, שהיה מיועד לה זמן מסוים.

2. הטענה מנוסת כשאלה רטורית: שאלה רטורית מוגדרת כ"שאלה שהתשובה עליה ידועה מראש, שאלה הנשאלת לא לשם קבלת תשובה, אלא כדי להבליט ולהדגיש עניין מסוים וכאמצעי שכנוע" [קופפרברג, עירית, 2016, 89]. מהותה של שאלה רטורית שהתשובה עליה ברורה ומוסקת על ידי הנמען. המוען מנסח את טענתו בצורה של שאלה וזאת מתוך מגמה להשפיע על הנמען לקבל טענתו. העמדת הטענה בצורת שאלה רטורית מכריחה את הנמען לחשוב על תשובה, ובדרך זו גובר הסיכוי שהנמען יקבל את מה שהוא

עצמו הגיע אליו כתשובה אמיתית [אלון, עמנואל ואחרים, 2006, 17]. לפי הבלשנית מיכאל אפרת: "השאלה הרטורית היא אחד האמצעים היעילים ביותר לעשות הדמגוגיה הרטורית" [Ephratt, M, 2007, 1922].

(4) לו ידעתם שכך יקרה, לו ידעתם שהצבעתם בעד מבצע ותקבלו מלחמה, לו ידעתם שכאלה תהיינה התוצאות, לו ידעתם את מחירה הכבד של המלחמה הזאת בדם ובדמים, לו ידעתם כל זאת - האם הייתם מרימים יד בעדה? אתם פטורים מתשובה. אני רוצה להאמין שאני יודע מה אתם חושבים על המלחמה הזאת. ואיך לא קם בכם האומץ, ואיך לא קם לפחות בחלק מכם - אולי למעט אדם אחד - האומץ לומר בגלוי את דעתכם על המלחמה?

במקום לומר במפורש "הממשלה הזו לא ידעה כלום" או במקום לומר באופן גלוי "אין לממשלה זו תכנון אסטרטגי עתידי ברור" בחר יצחק רבין לבנות את טענתו על דרך "שאלה רטורית" שהתשובה עליה ידועה מראש והיא "לו היינו יודעים איננו עושים". בדרך זו רבין משכנע את הנמענים בטענתו שהממשלה אינה יכולה להנהיג את העם אשר בחר אותה ומעניק לה את הלגיטימציה.

3. **טענות גלויות משניות:** הן שלל הטענות הבאות אחרי הטענה הראשונה בשיח, כלומר הן טענות נאמרות במטרה להדק את אריג השיח ולשרת את הטענה הראשונה או העיקרית. בנאומו של יצחק רבין הופיעו כמה טענות גלויות משניות שכוחן השכנועי אינו פחות מכוח השכנועי של הטענה העיקרית, להפך מזה, הן מסייעות את הנאום להצדיק או לנימוק את טענתו הראשונה, כך לדוגמה:

(5) **מלחמה היא חוויה אכזרית וקשה בחייו של כל עם, יהיו תוצאותיה אשר יהיו.** הטענה מ' (5) באה לחזק את טענתו הבסיסית של יצחק רבין, שהממשלה האוחזת במושכות השלטון, ממשלת הליכוד, אינה עומדת בהתחייבותה כלפי העם הנותן לה את האימון. טענה זו היא טענה כללית, כלומר דבר מוסכם ומוכן משל, שכל מלחמה היא תסתים בדם ובהרס. ברם, לטענות מסוג זה יש תפקיד חשוב ובעיקר בנימוקים הנלווים לה, היא גוררת את הנמען לאזור שממנו הפרה הממשלה את האימון המוענק לה, אזור המלחמה והשלכותיה החמורות וסכנותיה על חיי הפרט והאומה כחד.

ג. **הטענות הסמויות Implicit arguments:** הכוונה לטענה שאינה מופיעה באופן מפורש בראשית הטקסט וגם לא בסופו, אך משתמעת מן הנאמר [אלון, עמנואל ואחרים, 2006, 28].

בשיח הפוליטי הנדון יש טענה סמויה מרכזית אחת שעל הקהל הנמען מוטלת החובה להסיק אותה היא "הממשלה העומדת בראש המערכת הפוליטית השלתה את העם בנושא המלחמה".

ד. **דרכי ההצדקה והנימוק:** יצחק רבין משמש בכמה דרכים להצדיק או לנמק את טענותיו הפוליטיות מהן:

1. **דוגמה:** אחת הדרכים המובילה להוכחת טענותיו של המוען, שבאמצעותה יכול הנמען להמחיש את הטענות המוצגות בבירור ולהשתכנע בהן. למשל, רבין מביא דוגמה למלחמה חשובה בהיסטוריה החדשה של ישראל הרי היא מלחמת ששת הימים 1976. במלחמה זו היה רבין רמטכ"ל בצה"ל, והממשלה אז הייתה ממשלת שמאל בראשותו של לוי אשכול.

(6) אדוני היושב-ראש, שישה ימי לחימה היו ב, 1967-שישה ימי לחימה. ביום הראשון למלחמת ששת הימים **הושמדו** כ-400 מטוסי אויב. **הרסנו** את חילות האוויר של מצרים, סוריה וירדן; פגענו בחיל האוויר העירקי. השמדנו למעלה מ-800 טנקים מצריים.

כבשנו את כל חצי-האי סיני. **הבסנו** שבע דיביזיות מצריות. התייצבנו על קו תעלת סואץ. **שחררנו** ואיחדנו את ירושלים. כבשנו את הגדה המערבית, יהודה ושומרון.

הבסנו את הצבא הירדני. הצבנו את גבול הביטחון של ישראל על נהר הירדן. הבסנו את הצבא הסורי, **חיסלנו** את מוקד האש הסורית בגולן שאיים על יישובי הגליל.

בדוגמה שהציג רבין הופיעו כמה פעלים בני שדה סמנטי אחד (כבש/הרס/הבס/חיסל) שכולם מסתיימים בגוף המדברים ההורה על הניצחונות אשר הוגשמו בידי השמאל הישראלי בשנת 1967. דוגמה מנמקת ומצדיקה הטענות אשר הציג רבין הן הגלויות והן הסמויות, כלומר היא משרתת את הנושא המרכזי של השיח הפוליטי ש"ממשלת הימין כשלה בהנהלת המלחמה ומאבדת את הניצחונות הקודמים".

2. השוואה: היא קביעת הקווים הדומים והקווים השונים בין ישויות או רעיונות נתונות. ע"י מציאת קווי דמיון האדם מארגן ומקשר בין פרטים חדשים לישנים [Marzano, Robert, 2007, 65]. ההשוואה היא הדרך המועילה ביותר להצדיק את טענותיו של המוען, שבאמצעותה יכול לשכנע את הנמען בנכונותם של דבריו. לדוגמה:

(Y) לא אתעלם גם **ממלחמת יום הכיפורים**. לא היינו מוכנים לה; שגינו. הופתענו. למרות זאת **גבר צה"ל** - במחיר כבד וכואב - על צבאות מצרים וסוריה. **ניצחנו גם במלחמת יום הכיפורים**. והישגי צה"ל בששת הימים וביום הכיפורים הם שהובילו את הנשיא סאדאת לנטוש את דרך המלחמה ולעלות על נתיב השלום.

מה מאפיין את מלחמת ששת הימים ואת מלחמת יום הכיפורים? יעד אחד: **להבטיח את קיומה וביטחונה של מדינת ישראל**. לא רצינו להמליך מלכים, לעשות סדר פוליטי חדש, להפוך סדרי עולם, לשלוט על קהילות ועל זרים. לא היו לנו אשליות.

רבין מעמיד השוואה בין שתי מלחמות קודמות בתולדות ישראל לבין מלחמת לבנון מול עיני הקהל הנמען. השוואה כזו היא מניע משמעותי להצדיק את טענותיו שטען מבלפנים, אשר הסתובבנה סביב נושא מרכזי אחד הרי הוא כישלונה של ממשלת הליכוד בעניין הנהלת המלחמה. בצורה זו ולא אחרת מסכם רבין אפילו תוצאותיהן של המלחמות הקודמות ואף יעדיהן שלדעתו הן באות "להבטיח את קיומה של המדינה", דבר שעשוי לעורר בתודעתו של הנמען שהמלחמה הנוכחית היא מלחמה ללא יעדים מסוימים.

3. הסבר: הוא הבהרה שמטרתה להצדיק את הטענה, כלומר הבהרה מאירה את הנושא ועל ידי כך משכנעת את הנמען לקבל את טענת המוען [אלון, עמנואל ואחרים, 2006: 37]. אסטרטגיה זו מעמידה לרשותו של יצחק רבין כלי נוסף וחיוני של הצדקת הטענות שהביא זה מצדו, ומצד אחר היא עשויה להיות כעין מחסום בפני שאילות פוטנציאליות שהנמען שואל כגון מדוע השתתפתם במלחמה, כלומר השתתפתם מחנה השמאל? למשל ההסבר הבא:

(8) חברי הכנסת, כפי שאמרנו לראש הממשלה דאז, לשר הביטחון דאז - וזה היה לפני היום וביום שבו פרצה המלחמה - **המערך תמך במבצע "שלום הגליל"**. **תמכנו במבצע "שלום הגליל"**! לא תמכנו, התנגדנו למלחמת לבנון. **תמכנו במבצע, שאמרנו לנו שיסתיים בתוך יומיים-שלושה, שיסתיים במרחק של כ-40 קילומטר מהגבול הבין-לאומי**. אין שום דמיון, שום דמיון, בין יעדי המלחמה שהוצגו בפנינו לבין שקרה במציאות על אדמת לבנון. אומנם כן, מלחמה איננה מתנהלת תמיד לפי התוכנית המקורית. אבל לא מדובר כאן באותה תוכנית. מדובר כאן במלחמה אחרת לחלוטין. ההסבר שלמעלה מאיר אמת שתוכנה ש"המערך", מפלגתו של המוען, תמכה במבצע צבאי מוגבל מבחינה זמנית וגאוגרפית בהיותה חלק מן המערכת הפוליטית הישראלית. והוא בכך, כלומר ההסבר הזה, עונה על שאילות אשר אולי מעוררות ספקנות עבור השתתפות "המערך" במלחמת זו, ובאותה עת מעניק לטענותיו של רבין קשיחות רבה.

2. סוגיות לשוניות מופיעות בשיח הפוליטי המנותח

בנקודה זו זורקים אור על מספר של סוגיות לשוניות הן תחביריות והן רטוריות שיצחק רבין שימש בהן כאמצעים מעלים את רמת הקוהרנטיות של השיח הפוליטי ומעניקים

לטענותיו כוח שכנועי.

א. סוגיות תחביריות

1. **הסגר:** כיוון שההסגר אינו חלק אינטגרלי של המשפט, דהיינו אינו קשור לתוכן עצמו, אלא למוען, ולהתייחסותו לדברים, הרי ההסגר הוא אמצעי בידי המוען להעביר מסר גלוי וגם סמוי. להסגר, אם כן, שמור תפקיד פרגמטי, ופעמים רבות הוא עוזר להבין את התייחסותו של המוען לתוכן הדברים ואת מידת החשיבות שהוא מייחס להם **[אלון, עמנואל ואחרים, 2006, 47]. לדוגמה:**

(9) האשליות שהנחו את ממשלת הליכוד הולידו את ה"**פלונטר**"

של ביירות ואת ה"**ברוך**" במלחמת לבנון.

המוען השתמש בשני מושאים מוסגרים במטרה למשוך את דעתו של הנמען אל תוצאות ההנהגה הפגומה של ממשלה הליכוד. הוא בכך מדגיש את רעיונותיו ומחזק את טענותיו הקודמים שאין לממשלה הזו סדר יום מסוים או תוכנית ידועה אלא היא פועלת מתוך אשליות אשר הובילו ל "**פלונטר**" ולמלחמה".

2. **המודאליות:** פעלים רבים יצטרפו לשם-הפועל ויביעו בכך יחס לפעולה, פעלים אלו יכוננו להלן פעלים מודאליים. הפועל המודאלי יסמן את רצונו, כוונתו, השתדלותו וסירובו של המסומן בנושא המשפט לעשות את הפעולה המסומנת בשם-הפועל **[רובינשטיין, אליעזר, 1971, 180]**. המודאליות מתייחסת לעמדתו של הדובר לגבי הנאמר, במיוחד לגבי הקשר שבין הפועל לבין כוונת הדובר והמציאות. תפקיד המודאליות מבחינה תחבירית סמנטית היא להביע את תפיסת הדוברים/הכותבים לגבי הנאמר במשפט **[רביד, זורית וגלר, דנה זורון, 2009, 55]**.

השימוש במודאליות הופיע בסופו השיח הפוליטי הנדון, לבסס את עמדתו של הדובר "יצחק רבין" שמאחוריה עומדת עמדת מפלגתו "מפלגת המערך". שימוש זה בא בגדר תוצאות ותנאים ואף פתרונות להציל ישראל מהמצב הגרוע הביאה לה ממשלת השלטון "ממשלת הליכוד". להלן מספר דוגמאות אשר נפרט אותן ונסכם את הפונקציות שלהן:

(10) מה עלינו לעשות עכשיו? איך לצאת מהסכך הזה? קודם כול **עלינו להתנתק** מאשליות העבר.

(11) **אין להשאיר** את צה"ל בלבנון, וודאי שאין להפעילו מחדש כדי להשפיע על עתידה הפוליטי של לבנון ולעצב אותו.

(12) **אסור, אסור לסכן** חייו של חייל אחד של צה"ל למען מטרה זו, או כדי לגרש את הסורים מלבנון.

(13) **עלינו להתרכז** אך ורק במטרה הביטחונית האחת והיחידה המוסכמת על הכול במדינה: ביטחון הצפון ותושביו.

(14) **צה"ל צריך לתזור הביתה, להתכונן למילוי ייעודו** - הגנת המדינה, אם תיכפה עלינו מלחמה - ולהבטיח את גבול הצפון.

(15) חברי הכנסת, הצגתי בפניכם את תוכנית המערך. אנחנו יכולים להבטיח את שלומם וביטחונם של תושבי הצפון. אנחנו יכולים להוציא את צה"ל מלבנון.

שלל המשפטים מן מ' 10-14 מביעות צווי, פקודה, איסור ומחויבות של הדובר בשיח הפוליטי למקבלי החלטות בממשלה. לא זה בלבד אלא משפטים אלה משמיעים שהדובר מכריע את היריב הפוליטי ומביס אותו וזאת היא הפונקציה המיוחדת מן השיח הפוליטי בכלל. בעוד מ' (15) מציג את הדובר ואת מפלגתו כאלטרנטיבה לממשלת הליכוד, אלטרנטיבה שיכולה לעמוד במחויבותה כלפי העם זה מצד, ומצד אחר חושפת את חוסר היכולת של ממשלת הליכוד להנהיג את העם ולהבטיח את שלומו.

3. **הקשרים הארגומנטטיביים "אבל":** לפי אנסקומבר ודוקרו, בכל מבני (מ1 אבל מ2) המסקנה העולה מ-מ1 נשללת באמצעות המסקנה העולה מ-מ2. [שוקרון-נגר, פנינה, 2014, 208]. **למשל:**

(16) כמי ששירת כאיש צבא 27 שנים למדתי, שבית שנהרס ניתן לבנות מחדש; יישוב שנכבש ניתן לשקם. **אבל** אין שום כוח בעולם שיחזיר חיי חייל, חייל שנפל. המסקנה העולה מ-מ1 היא: **ההמשלה הנוכחית בראשות הליכוד, ככל ממשלה בעולם, יכולה לבנות, לשקם את נזקי המלחמה.** בעוד המסקנה העולה מ-מ2 היא: **אף אחד, לא הממשלה רק, יכולה החזיר את החייל שנפל במלחמה.** כך המסקנה של משפט1 נשללת על ידי המסקנה של משפט2, כלומר הממשלה הזו לא לקחה בחשבון את הנזק החמור כשהחליטה לצאת למלחמה.

ב. סוגיות רטוריות

1. **קולוקציה:** הקולוקציה היא צירוף מילוני בעל משמעות כללית מבנית נתונה, המצרף אליו מילים מקבוצת בחירה מצומצמת שיש לה מכנה סמנטי משותף ותפקיד תחבירי זהה. כמו כן צירוף כזה מתאפיין בארגון דקדוקי בלתי גמיש של הרכיבים. השימוש בקולוקציה מחזק את דברי המוען ועוזר לו לשכנע את הנמען בצדקת דבריו, היא נמצאת בתודעתו של הנמען כביטוי אחד מחובר המביע מסר [שילה, גילה, 2014, 30]. **לדוגמה:**

(17) מאיזה בית-יוצר **לחלומות באספמיה** שאבתם את הרעיונות האלה? איך אפשר לחסל לחלוטין טרור בפעולה צבאית אחת? איך אפשר להחתיים מדינה על שלום באמצעות חודי הכידונים?

(18) וכך, שבעי כישלונות ומוכי אבדות, אנחנו **עומדים היום בפני שוקת שבורה** במלחמה בלבנון, ולממשלה אין פתרון לשאלה איך להבטיח את יישובי הגליל ואיך להחזיר את צה"ל הביתה בשלום.

לפי מילון הצירופים של רוזנטל [2009, 301, 708] משמעותו של הביטוי "חלומות באספמיה" היא "אשליה", בעוד משמעותו של הביטוי "שוקת שבורה" היא "נכשלי, תוכניותיו וחלומותיו התנפצו". הביטוי מ' 17 בא להפריך את טענותיה של ממשלה הליכוד כשטענה שלמלחמת לבנון יש יעדים חשובים והתברר שאין יעדים אלא אשליות. ואילו הביטוי מ' 18 בא להדגיש על חומרת המצב שהגיעה אליו המדינה, היא עומדת במצוקה ואין לממשלת השלטון יכולת לפתור את הבעיות. ביטויים אידיומטיים כאלה מסייעים לדובר/לכותב לשכנע קהל שומעיו/קוראיו בטענותיו המוצגות והם בכך אחד האסטרטגיות הארגומנטטיביות החשובות בשיח הפוליטי.

2. **חזרות:** הן כלי בידי המוען להציג את דבריו בצורה בולטת או מכוונת כדי לשכנע את הנמען שאולי טרם גיבש דעה נחרצת בעניין הנדון [אלון, עמנואל ואחרים, 2006, 57]. **לדוגמה:**

- (19) ממשלת הליכוד **השלחה** את עצמה - ואחר-כך גם הזינה **באשליה** זו את עם ישראל
- (20) וכך נפלה הממשלה בפח **אשליותיה.**
- (21) **האשליות** שהנחו את ממשלת הליכוד
- (22) קודם כול עלינו להתנתק **מאשליות**
- (23) לא היו לנו **אשליות**

רבין חוזר על המילה "אשליה" חמשה פעמים לאורך השיח הפוליטי הנדון במטרה לעורר תשומת לבו של קהל הנמען אודות התנהגות הממשלה הישראלית. אסטרטגיה זו מעניקה חוזק לטענות הדובר ושוללת את הלגיטימציה של הממשלה מול עיני בוחריה. פעם אחת באה המילה בהקשר חיובי כשדיבר רבין על מפלגתו "לא היא לנו אשליות" בעוד ארבעת הדוגמאות הראשונות באות בהקשר שלילי למדי.

3. **המטפורה:** היא מעתק סמנטי, שתוצאתו קישור של מושג חדש אל מסמן קיים המניע לתהליך הזה הוא דמיון מסוים שבין המסומן המקורי למסומן החדש [ניר, רפאל, 1990, 38]. המטפורה היא אחד האמצעים הלשוניים שהפוליטיקאי משקיע אותו לממש את מטרותיו הארגומנטטיביות בשיח הפוליטי, היא קשורה בכוונתו ובהקשר הפרגמטי הנסיבתי של שיחו.

(24) כל **מלחמה היא טראומה**, ואין מרפאים טראומה של מלחמה קודמת על-ידי יצירת טראומה של מלחמה חדשה.

(25) לו ידעתם שכך יקרה, לו ידעתם שהצבעתם בעד מבצע ותקבלו **מלחמה**, לו ידעתם שכאלה תהיינה התוצאות, לו ידעתם את **מחירה** הכבד של המלחמה הזאת בדם ובדמים,

(26) וזוהי **המלחמה שאיפשרה לממשלת הליכוד לשלם מחיר גבוה**;

(27) **המלחמה הולידה את הטרור החדש**, הטרור השיעי-החומייניסטי, שמעולם לא פעל בעבר נגד ישראל וצה"ל;

תחום היעד כפי שהוא ברור "המלחמה" אשר היא קונספט מופשט, בעוד רבין בחר בתחומי מקור מוחשיים שונים כמו (מחלות, הון, פרסוניפיקציה) לבנות את המטפורות שלו. המטפורה הבנויה מתחום המחלות היא מטפורה מפחידה ומחרידה לשומעים/קוראים, ואילו הבנויה מתחום ההון האבוד מעוררת שנאה ואי אומון אצל הקהל כלפי הממשלה שמועלת במשאבי אנוש, בעוד הבנויה כפרסוניפיקציה היא משכנעת למדי משום שהיא קרובה מן השומעים/הקוראים ויכולים להבין אותה בקלות. כך רבין ניצל את האסטרטגיה הזו לחזק את טענותיו המוצגות בשיח הפוליטי הנדון. תיאור המלחמה "כמחלה או כהפסד כבד או כבו אדם הוליד יצור רע" מפנה אצבע מאשימה לממשלת הליכוד שהיא האחראית על שלומו של האזרח והחייל כיחד.

המסקנות

ניתוח האסטרטגיות הארגומנטטיביות בשיח הפוליטי של יצחק רבין הביא אותנו

למספר מסקנות:

- השיח הפוליטי הוא שיח ארגומנטטיבי השואף לפרוס את השפעתו ואת עוצמתו של הדובר על קהל הנמענים.
- גיוון האסטרטגיות הארגומנטטיביות בשיח הפוליטי מסייע לחשוף את המטרות האידאולוגיות הטמונות של הדובר, בנוסף לשיקופו ליכולת הלשונית, להיקף ההשכלה ושליטת הדיבור של הפוליטיקאי.
- רבין בחר בפתיחה מקוצרת לשיחו הפוליטי כדי להרגיש את העם בחומרת המצב הנוכחי, מצב המלחמה.
- רוב הטענות שהציג רבין היו טענות גלויות, הן בתחילת השיח והן בסופו, בכוונה להעביר מסר מפורש, ישיר וברור לעם ישראל.
- השימוש בטענה גלויה מנוסחת כשאלה רטורית מעניק לשיח הפוליטי כוח שכנוע יתרי, דבר שמקל על המוען לשתף את הקהל הנמען בפעולת הוצאת השיפוט המוסריים על הממשלה ומסייע למוען להשפיע ולשנות עמדת הציבור.
- כוחן של הטענות הגלויות המשניות שבשיח הפוליטי של יצחק רבין אינו פחות מכוח הטענות הראשיות. הן מוסיפות קוהרנטיות לטקסט הפוליטי ועומדות לבסס חוזקן של הטענות הראשיות.
- דרכי ההצדקה המגוונות של רבין נשאו בתוכן פונקציות רבות כגון הענקת הלגיטימציה לעצם, כלומר לגוש השמאל המיוצג על ידי מפלגת המערך, הצגת השמאל כקורבן למרמות הממשלה, הראות התכונות החיוביות של השמאל לנוכח התכונות השליליות של הזולת בעניין ההנהגה החכמה.

- הסוגיות הלשוניות שבשיח הפוליטי של יצחק רבין הן חלק בלתי נפרד מן המבנה הארגומנטטיבי של השיח. הן אחד הגורמים העיקריים בתהליך הסקת התוצאות.
- השימוש הרב במודליות בעלת המשמעות הפרגמטית (ציווי, פקודה) משקף את עמדתו של רבין, שהוא המנצח שמכתיב את תנאיו לממשלה המובסת במשך השיח. בעוד השימוש במודליות בעלת משמעות פרגמטית (מחויבות) ששוללת את הלגיטימציה של הזולת ומעניקה אותה לעצם, כלומר שלילת הלגיטימציה של מפלגת הליכוד הימנית, והענקתה לשמאל הישראלי כאלטרנטיבה שיכולה לעמוד בהתחייבותה כלפי עם ישראל.
- לקשר הארגומנטטיבי "אבל" תפקיד חשוב בשיח הפוליטי בנוסף לתפקידו התחבירי הידוע, הוא עוסק ניגוד בין טענת הזולת לבין טענת הדובר וכתוצאה מכך ביטול לטענה הזו וחיזוק לטענת הדובר.
- הסוגיות הרטוריות משחקות תפקיד להעלות מידת ההשפעה והשכנוע של הדובר, בנוסף לפונקציות של המטפורות אשר השתמש בהן רבין כגון ההזרה וההפחדה (המלחמה היא מחלה).

ביבליוגרפיה:

1. אלון עמנואל ואחרים (2006), **הטקסט הכתוב בעברית בתִימינו**: מאפיינים מבניים, תחביריים ולקסיקליים, הוצאת ספרים של מכון מופ"ת, ישראל.
2. גלסנר, אמנון: **בנייה והערכה של טיעונים בלמידה ובהוראה**, מאמר בספר: פיתוח חשיבה מסדר גבוה, סקירת ספרות, בהערכת גלסנר, אמנון ואחרים (ינואר 2009): משרד החינוך והאוניברסיטה הפתוחה, ישראל.
3. ניר, רפאל (1990), **מבוא לבלשנות**. ארבעה כרכים, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, ישראל.
4. צור, נדיר (2004), **רטוריקה פוליטית- מנהיגים ישראלים במצבי לחץ**, הוצאת הקבוץ המאוחד, ישראל.
5. קופרברג, עירית (2016), **"לגעת בשמיים"**: חקר טקסט ושיח המשלב שפה פיגורטיבית, מכון ת"מ, תל אביב.
6. רביד, דורית וגלר, דנה דורון (2009), **מחקר ניסוי התפתחותי: משפט תנאי בשפת הילדים**, המאמר פורסם ב"אוריינות ושפה", גיליון מס' 2, עמ' 55-78.
7. רובינשטיין, אליעזר (1971), **הצירוף הפועלי**, הוצאת הקבוץ המאוחד, ישראל.
8. רוזנטל, רוביק (2009), **מילון הצירופים**. כתר ספרים, ישראל.
9. שוקרון-גרי, פנינה (2014), **אמצעים תחביריים להבניית פרדוקסים מסוג הפרת ציפיות, לשוננו**, כרך 76 (201-221).
10. שילה, גילה (2014), **דגשים בהוראת השיח**, המאמר פורסם בתוך "דפים: כתב עת לעיון ולמחקר בחינוך" גיליון מס' 57, עמ' 23-37.
11. Andone, Corina (2013), **Argumentation in Political Interviews: Analyzing and evaluating responses to accusations of inconsistency**. Amsterdam: Benjamins.
12. Bermejo-Luque, Lilian (2011), **GIVING REASONS- A Linguistic-Pragmatic Approach to Argumentation Theory**, Dordrecht: Springer.
13. Chilton, Paul (2004). **Analyzing Political Discourse: Theory and Practice**. London: Routledge..4
14. Ephratt, M. (2008). **The functions of speech**. *Journal of Pragmatics*, 40(11): 1909-1938.
15. Marzano, Robert J., **The art and science of teaching: a comprehensive framework for Effective instruction**, United States .
16. Van Emereen & Snoeck Henkemans, Francisca (2017), **Argumentation: Analysis and Evaluation**, Routledge, New York.
17. Meyer, Michel (1982), **Logique, langage, et argumentation**, Hachette 2 ed, Paris.

18. حمداوي، جميل (بلا)، نظريات الحجاج، المغرب: دار الاحمدية.
 19. السرتي، زكرياء (٢٠١٤)، الحجاج في الخطاب السياسي المعاصر، اربد: عالم الكتب الحديث للنشر والتوزيع.
 20. صولة، عبد الله (٢٠١١)، في نظرية الحجاج-دراسات وتطبيقات، تونس: دار الجنوب للنشر والتوزيع.
 21. العزاوي، أبو بكر (٢٠٠٦)، اللغة والحجاج، المغرب: دار الاحمدية.
 22. http://www.knesset.gov.il/rabin/heb/Rab_RabinSpeech2.htm
 ناوم ه"כ יצחק רבין 12.6.1984 (אתר הכנסת)

Abstract

The strategies of The Argument in the Political Discourse of Yitzhak Rabin By Ghazwan Majeed Rasheed

This Research highlights on the Strategies of the Argument in the Political Discourse of Yitzhak Rabin by the analysis of the political discourse of Y. Rabin which he delivered at the Knesset session in 12.6.1984 on the occasion of two years of Lebanon War.

This research presents A linguistic Analytical Perspective of the Most Important Strategies Which are Used in Building of the Israeli Political Discourse depending on the mixing between the Critical Studies of the Political Discourse, and the theories of the Linguistic argument, so it deals with the argumentative structure of the discourse and the mechanism of arguments forming and presenting the logical justification and results for this purpose.

As well as this study shows the Ideological dimensions behind using of variety argumentation strategies in Y.R. discourse which reflected the negative of point of view of the Israeli Left to the political process as a whole in Israel, and to the mismanagement of war by likud party, and also the types of conflict over power among the Left and Right Israeli Parties.

This research reached to the conclusion that the political discourse is an argumentative discourse in essence, aims to persuade the public and get them to comply with the opinions and perception of the speaker. Political argument is a mechanism turned the power of word to political act in reality. The results show that the linguistic syntactical and rhetorical methods are an integral part of argumentative structure of the political discourse.

Key words: Argumentation, Political discourse, Syntactic issues, Rhetorical issues, Yitzhak Rabin, the left, the Likud

- יצחק רבין: ראש ממשלת ישראל, ויושב ראש מפלגת העבודה. הנהיג את המערך בבחירות לכנסת התשיעית. היה רמטכ"ל בצה"ל [צור, נדיר, 2004, 135-143].